

ALCANYÍS, Lluís (2008): *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència*. Edició crítica de Jon Arrizabalaga. Barcelona: Barcino, 161 p.

Poques malalties han impactat socialment de la manera que ho va fer la pesta. Just el seu nom desperta encara ara expectatives de por i és utilitzat com a sinònim de epidèmia. De ella s'han dit coses tan radicals com que és una «destructora de civilitzacions». Tal vegada aquesta afirmació i d'altres semblants que se'n han fet, siguin un poc fora de la veritat, però no deixa de ser cert que la seva repetida incidència arreu del món va modificar significativament comportaments i conductes a totes les societats que en patiren els seus tràgics efectes. Sobre la importància del paper que ha representat com a malaltia epidèmica, en dona proves la seva elecció com a caracteritzadora d'un subperíode epidemiològic.

Entre d'altres repercussions que l'impacte d'aquesta aclaparadora malaltia tingué entre els metges, destaca la proliferació d'un gènere d'escrits específics, de caràcter divulgatiu, dedicats a explicar com tractar-la i com evitar-la. Aquests «tractats de pesta» foren una més de les manifestacions produïdes a conseqüència del seu terrible impacte. Encara que una primera i certa onada de pesta afectà Europa en temps de Justinià (542 d. C) la tradició dels escrits mèdics dedicats exclusivament a aquesta malaltia no comença fins a l'epidèmia europea de 1348, ara coneguda amb el sobrenom de Pesta Negra. La continuïtat d'aquesta literatura mèdica, conreada assíduament fins segles més tard, no vol dir que els metges autors d'aquests tractats es sentissin sempre encoratjats o satisfets pels resultats que les seves recomanacions i consells tenien. Al contrari, sovint apareixen testimonis de la impotència i por que manifestaven a l'hora d'afrontar el desastre que representava l'epidèmia. Ambdues es reflecteixen en els consells bàsics que preconitzaven: fugir tan prest com s'advertissin els primers casos, partir enfora i tornar ben tard, quan l'epidèmia hagués finit per complet. Un dels exemples paradigmàtics d'aquests planys, és el fet per Gui de Chauliac (1300-1370) llavors metge del Papa Climent VI a Avinyó, quan ha d'afrontar el brot inaugural de 1348. A més de descriure la malaltia amb prou cura, reconegué sentir-se atemorit i avergonyit de la seva esquifida ciència. El mateix Alcanyís, segle i mig més tard, seguirà reconeixent *no som ajudats de negun remei cert*.

Ara bé, l'abundosa proliferació i la perpetuació d'aquesta casta d'escrits, pareix suggerir que les gents devien reconèixer-los qualche eficàcia als seus consells. Encara que sols fos la sensació personal, prou compensadora i valuosa, ja que no eficaç, d'estar fent qualche cosa útil per la seva salut. El significatiu nombre d'escrits amb els quals els metges esperaven instruir les gents, que sabessin llegir, és clar, sobre com s'havien de prevenir o curar, si eren afectats per la pesta, reflecteix la preocupació social que va despertar. La ràpida acceptació d'un ben articulat i complex discurs mèdic sobre les mesures a adoptar per les autoritats polítiques, preocupades per les conseqüències del col·lapse social que suposava una epidèmia de pesta, serví per reafirmar el prestigi social de la medicina, la qual consolidà així la seva posició com a font rectora i principal de les actuacions col·lectives de prevenció de la malaltia. El crescut nombre de tractats de pesta, com el que ara ens ocupa, comanats, dirigits o dedicats a les

autoritats, en són exemple clar. A la Península Ibèrica trobam una partida d'aquests escrits, precedint el de Lluís Alcanyís, demostratius de l'important temor despertat per aquesta malaltia en tots els col·lectius humans que la poblaven.

En els escrits mèdics dels àrabs andalusins, els tractats dedicats a la pesta hi ocupen una significativa posició. El més important o millor conegut és el de Ahmad Ibn Jatima (n. c. 700/1300-m. 770/1369) *Tahsil garad al-qasid fi tafsil al-marad al wafid*, (*Consecució de la finalitat en l'anàlisi de la malaltia que sobrevé*) escrit en plena epidèmia de 1349, moments en que també s'escriu el de Abu Abd Allah Ibn Mustamil al Bilyani (m. c. 764/1363), *Islah al-niya fi l-masla al ta uniya* (*Reforma de la intenció, sobre el curs de la pesta*). En destaca així mateix el de Ibn Al Jatib (m. 776/1375), *Muqniat al-sailan al-marad al hail* (*La que convenç a qui pregunta sobre la terrible malaltia*).

Una altra obra d'aquest entorn cultural és *Al Maqala al hikmiyya fi l-amrad al waba' iyya* (*El tractat sapiencial sobre les malalties de caràcter epidèmic*, 861/1457) redactada pel tal volta magrebí Ali ben Abd Allah b. Mohammad b. Haydur. Forma part d'un manuscrit que inclou una còpia del text de Muhammad al Saquri *Al Nasiha* (*El Consell*) resum del seu perdut *Tahqiq al-naba an amr al-waba* (*Verificació de la notícia sobre la epidèmia*). Està feta per Ubayd Allah a Vélez Málaga (877/1472) i afegida al manuscrit esmentat amb una altra còpia, feta al mateix lloc i any, de la redactada per Abu' Amr Mohammad ben Manzur al-Qaysi, titulada *Wasiyyat al nasih al awid fi l-tahaffuz min al-marad al-wafid* (*El llegat del bon i ferma conseller sobre la malaltia epidèmica*) fonamentada en els texts dits de Ibn Jatima y Al-Saquri.

Molt semblants estructuralment a les obres sorgides a l'entorn andalusí, són les que redactaran els metges, la majoria universitaris, dels regnes cristians de Castella i Aragó. Els metges castellans n'escrigueren una partida de tractats d'aquest tipus. El primer sembla ser el capítol octau i últim de la primera part del *Regimiento para conseruar la salud de los omes* redactat per un cert *maestre Stefano*, metge sevillà tal vegada d'origen italià, com sembla suggerir el seu nom. Un altre del segle XIV són els darrers sis capítols de la *Sevillana Medicina* (c. 1374-1381) del conuers Juan de Avinyó (Moses ben Samuel). Ja en el XV, la tradició d'aquest tipus d'escrits continua amb el *Recetario contra pestilencia*, un breu recull de quatre receptes (c. 1426-1436); el *Compendio de medicina* (1445/1453) i un receptari dedicat al rei Enric IV, redactats tots per Gómez García de Salamanca, catedràtic de la Facultat de Medicina d'aquesta ciutat. Un esforç més notable és representat pel *Regimiento contra pestilencia* (1437-1439), de Alfonso López de Valladolid, primer tractat castellà original i exclusiu sobre aquesta patologia, encara que García Ballester el qualifica de «mancat d'alè doctrinal». L'epidèmia de pesta que afecta Sevilla al 1481, pareix motivar la redacció del *Tratado útil y muy provechoso contra toda pestilencia y aire corrupto* del Llicenciat Forés i el text perdut d'un cert doctor Agustín, tal vegada Agustín de Campo Verde. Pertanyen a aquest tipus d'escrits la impressió del *Eclipse de Sol. Medicinas preservativas y curativas y remedios contra la pestilencia que significa el eclipse de sol de 1485 a 16 de março* (Salamanca, 1485) escrit pel catedràtic d'astrologia salmantí Diego de Torres i el breu *Regimiento contra la peste* de Fernán Álvarez Abarca, seguidors d'un model d'obra que contempla tant les mesures preservatives com curatives.

A terres catalanes, la primera onada de pesta del s. XIV, determinà la redacció per Jacme d'Agramont del *Regiment de preservació de pestilència*, ara conservat en una còpia de 1388. És el primer text mèdic escrit en català, dedicat als paers lleidatans, a fi de que sabessin defensar la ciutat de la vinent epidèmia, que arribava per terres occitanes. Es seguit del *Petit tractat sobre el regiment que es deu tenir en temps d'epidèmia*, traducció anònima d'un text llatí del s. XIV. Entre aquesta producció potser hi podem afegir l'*Epistola et regimen Alphonsii Cordubensis de pestilentia*, redactada a Montpeller per Alfonso Sevillano de Córdoba (1348) i el *Tractat encomanat pels consellers de Barcelona a Arnau Germà i Joan de Fulgines* (c. 1370) que tal vegada no arribaren a escriure. Així mateix hi ha els texts llatins titulats *Regimen contra epidemiam* de Sanç de Riudor o Ridaura (c. 1365) i el més conegut *Tractatus de pestilentia* (1376) del canceller montpellerí Joan Jacme.

Del segle XV es coneixen el *Regiment de pestilència* de Blasc de Barcelona o de Camarasa (c. 1406) i amb el mateix títol, el del gironí Pal·ladi Serradell (fl. 1455-1411). A finals de la mateixa centú-

ria apareixen un *Regiment preservatiu de la pestilència* i la traducció catalana de l'obra del portuguès i mestre de Montpeller Velasc de Taranta, feta pel jurista Joan Vilar, editada amb el títol de *Tractat de l'epidèmia i de pestilència* i sembla que impresa a Barcelona per primera vegada el 1475.

En aquest context social i intel·lectual, on la preocupació per les epidèmies de pesta ocasiona un greu impacte a tots els estaments de la societat i on la resposta més comunament acceptada és la proporcionada pel llavors vigent escolasticisme gallènic arabitzat, és on apareix l'obra de Lluís Alcanyís (València, 1490). La seva importància ve recolzada per ser el primer original mèdic de la impremta incunable i també la primera impressió d'un tractat mèdic escrit originalment en català. Una i altra circumstància parlen ben clar de l'interès que la naixent burgesia valenciana experimentava per la seva salut i com desitjava disposar d'un text en llenguatge planer, que li fes avinent com havia de conduir-se a davant una malaltia que la memòria col·lectiva pintava esgarriadora.

La present edició de l'obra d'Alcanyís ha corregut a càrrec del doctor Jon Arrizabalaga Valbuena. És la recuperació, potser el mite del retorn no és tan descabdellat, crec que definitiva, d'una tasca llargament madurada i assetjada des de tots els caires. Va començar-la abans del 1981, quan en va presentar una primera aproximació al III Congrés d'Història de la Medicina Catalana, fet a Lleida aquell any. Per aquelles saons ja estava convençut que la *Pasteurella pestis*, ara *Yersinia*, havia fet, feia i havia de fer parlar prou. Més envant (1983) publicà un article sobre això mateix, al volum tercer de la llavors recent creada revista *Dynamis*, que dirigia l'enyorat mestre Lluís Garcia Ballester (València, 1936-Puente Arce, Santander, 2000).

No sé si el personatge o el tema el degueren encisar, però el cert és que de llavors ençà, si seguim el fil de les seves publicacions, podríem creure que el seu itinerari intel·lectual ha estat encaminat a preparar-se per editar, amb el millor bagatge de coneixements possible, aquesta «amor primera», de la que en solen dir que es amor verdadera. Fora de les interpretacions proustianes de recerca de temps passats, el cert és que a la seva bibliografia hi sovintegen a bastament els temes relacionats amb l'epidemiologia de les malalties infeccioses, els metges i la medicina medieval i del renaixement. Exemples d'això en són els seus articles sobre el *Consilium de modorrilla* del, com Alcanyís, també valencià Gaspar Torrella; la presència de metges catalans a les universitats italianes; els articles sobre el «mal francès» a terres italianes, malaltia a la qual havia dedicat la seva tesi doctoral; el paper com a editors a la primera impremta italiana d'alguns metges de la Corona d'Aragó o l'exercici dels metges conversos, en el qual Alcanyís representa el punt de partida.

L'interès per la història de les malalties, el reflecteix ja des dels començaments de la seva trajectòria l'assaig/recensió (1987) de l'obra de Ludwik Fleck (1896-1961) reflexionant sobre la evolució del concepte de sífilis com a malaltia i com a espècie morbosa. Aquí senyalava ja la necessitat de saber com era l'aproximació que un metge feia d'una malaltia. Aquest extrem l'exposà més envant al seu estudi sobre la percepció de la Pesta Negra pels metges medievals i l'aparell intel·lectual de la 'construcció' d'aquesta malaltia, considerant el corrent del constructivisme social aplicat a una malaltia concreta. En el mateix sentit, van els diversos texts sobre la medicalització que experimenta la pesta com a calamitat social i les interpretacions que sobre ella en fan els metges de l'Antic Règim, així com els debats que s'originen entre *aeristes* i *contagionistes*. Els problemes que comporta el diagnòstic retrospectiu d'una malaltia han estat també el seu objecte d'investigació en diverses ocasions. Podríem creure que aquell primerenc contacte amb l'obra de Alcanyís es convertí en el fil conductor d'una navegació, feta per bordades, anant i venint, camí d'un destí marcat des dels inicis, a fi de donar cap complit a un viatge emprès ara fa ja una grapada d'anys.

Un reconeixement als mèrits d'aquest recorregut va ser la concessió, ara fa dos anys, per l'Hospital Monte Naranco i Médicos del Mundo, del Premi Virgilio Palacio (2007) per la seva contribució a l'estudi de les malalties infeccioses i de transmissió sexual. A hores d'ara, fora de ser Doctor en Medicina, és Vicedirector de la Institució Milà i Fontanals del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. És així mateix professor del Programa interuniversitari (UAB-UB) de Màster i Doctorat en Història de la Ciència coordinat pel Centre d'Estudis i Recerca en Història de la Ciència (CEHIC) de la UAB (des de 1989); del Programa interuniversitari de Doctorat en Antropologia de la Medicina coordinat per la

Universitat Rovira i Virgili de Tarragona (des de 2002) i del Programa de màster «Salut i benestar comunitari» (UAB) que fa part del Màster Erasmus Mundus «Dynamics of Health and Social Welfare» (des de 2006).

Aquests serien els testimonis del bagatge que li ha permès abordar una nova edició del text d'Alcanyís. De l'interès que l'obra ha despertat fins avui, basti recordar que n'existeixen diverses edicions anteriors. La primera d'elles es remunta a mitjans del segle XIX, mentre que la més recent és d'Antoni Ferrando (1999). La feta per Arrizabalaga ha contribuït a satisfer aquest interès, aportant-hi noves perspectives i afegint-hi atractives i sucoses informacions. Entre elles, hem de destacar les anotacions i vocabularis, que permeten una millor i més completa comprensió del llenguatge específic i característic dels metges medievals, formats en l'escolasticisme gal·lènic, sempre un poc, o un molt, obscur per als lectors actuals.

Els expressius i precisos vocables tècnics que hi apareixen, són producte de l'educació intel·lectual universitària que rebien els metges en aquells temps, i més en concret de la tendència anomenada gal·lenisme arabitjat, pel pes que hi tenien els autors àrabs, a la qual podem adscriure Lluís Alcanyís, com senyala l'apartat de la seva notícia biogràfica. Així i tot, el seu aprenentatge universitari, que pareix fet a terres italianes, comença a acostar-lo molt notablement a la tendència dita gal·lenisme hipocratista, fruit del llavors ja naixent humanisme renaixentista del nord i centre de la Península Itàlica. Anirien en favor d'aquest italianisme el seu nomenament com a jove professor del claustre fix que el 1480 es constitueix per a l'ensenyament a l'Escola de Cirurgia de València i el posterior càrrec de *lector* de medicina i cirurgia que hi ocupa el 1499. La inclusió i regulació de l'ensenyament quirúrgic en els estudis controlats pel poder municipal de València, fins aleshores matèria relegada a la competència dels cirurgians i barbers, el fa aparèixer com a un portador i introductor de les tendències italianes en aquest camp. Concretament les del nord italià, on es valorava el coneixement d'aquesta disciplina de manera més positiva i reconeguda que a altres indrets europeus. A això hi podem afegir els vint i tants d'exemplars d'obres de metges italians, així com un volum del Dant, que constituïen més d'un terç dels cinquanta sis llibres que coneixem de la seva biblioteca, estimada en un total de dos cents vint i sis volums. No debades València era una de les principals portes d'entrada de l'humanisme a la Península Ibèrica.

Precedeix la part editorial, una didàctica introducció en la qual es resumeixen els orígens del nom i com es produí el procés de la medicalització de la pesta. Les explicacions que els metges argumentaren per explicar-la, coherents amb la cosmovisió compartida per les tres religions dominants en el seu entorn, basades en el monoteisme creacionista, les influències astrològiques i els conceptes aristotèlics de generació i corrupció, n'asseguraren l'acceptació. L'atribució dels seus orígens a la voluntat Divina i a la corrupció del aire, ambdues fora del control humà, en justificaven la impredictibilitat i la impotència per resoldre'n les conseqüències. L'excepció que els episodis circumscrits a una regió o lloc concrets suposarien a aquesta explicació, la resolgueren algunes matisacions sobre altres possibles factors locals desencadenants, en els quals s'inclourien des de causes procedents de l'activitat humana, factors tel·lúrics o hídrics, fins a enverinaments, fortuïts o intencionats. Així i tot, els metges tractaren d'establir una sèrie de signes predictors o indicadors de la imminència o la presència de la pesta a un entorn concret.

Aquests signes estaven encaminats a advertir, el més prest possible, la necessitat d'activar les mesures preventives, ja que el començament de l'epidèmia era equivalent a la seva ràpida difusió. Dita rapidesa de la transmissió, poc comprensible per a un metge medieval, tant des de l'aire a un subjecte determinat, com d'un subjecte a l'altre, s'explicava basant-se en un postulat *aerista* de la transmissió. Aquesta concepció primitiva del contagi, basada en un escrit de Galè, que admetia l'existència d'unes «llavors» produïdes i llançades a l'aire des del cos pestilenciat, va posar els fonaments de la reformulació dels *seminaria*, que Fracastoro en farà al segle XVI, facilitant-ne, potser, la seva difusió i acceptació pel col·lectiu mèdic.

La prevenció de la pesta com a mesura d'interès pel bé comú, valor de progressiva importància a l'Europa medieval, d'acord amb les ensenyances de la doctrina gal·lènica, reposava sobre les *sex res non naturales*. Així pràcticament tots els tractats de pesta, tant àrabs com cristians, dediquen llargues disquisicions a fitar per la menuda tot quant sigui referent a aquests sis camps. Des de la casa on s'ha

de viure i la purificació del aire ambiental a l'allunyament dels llocs on s'originassen males olors; passant pel control de l'alimentació i la beguda; l'activitat i el repòs; la vigília i la son; la repleció i buidament de les superfluitats del cos o les emocions intempestives i discordants, considerades accidents de l'ànima. Existien així mateix remeis terapèutics per reforçar la prevenció, entre els quals destaquen els destinats a combatre les infestacions intestinals per cucs.

La secció introductòria explica també com la part curativa no sempre està present en tots aquests tractats. L'orientació dels seus consells i indicacions al comú de la societat, exclouïa les mesures curatives, competència exclusiva dels metges. En bona part sol assemblar-se a la preventiva, exceptuant-ne la part relativa a la cura dels apostemes. Aquesta terapèutica i la indicació de les sagnies, aplicades segons la respectiva localització, en constitueix un capítol propi. Juntament amb el tractament general dels apostemes, hi trobam el tractament local o individualitzat d'aquestes lesions, mitjançant sis grups de remeis, entre els quals hi entren els ènemes, les ventoses, els cordials o els antidòts, alguns dels quals eren concebuts específicament pels membres d'un estament social determinat.

Aquestes són les coordenades intel·lectuals on podem situar el pensament de l'autor del *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència*. Es considera redactat a conseqüència de l'epidèmia que afectà València entre 1489-1491, com molts dels escrits peninsulars sobre la pesta apareguts en els segles xv i xvi i que constitueix un producte conjuntural. L'imprimí el 1490 el saxó llavors recentment instal·lat a València, Nicolau Spindeler. Se creu que amb els mateixos caràcters gòtics que servirien per estampar l'*Antidotarium* d'Arnau de Vilanova i el *Tirant lo Blanch* de Joanot Martorell. Sembla que de la primera tirada se'n feren al voltant de cinc cents exemplars, xifra no excessiva per les edicions valencianes de l'època, el finançament dels quals, tal vegada, hauria anat per compte del comerciant Hans Rix de Chur, un altre alemany també resident a la dita ciutat. No és l'únic escrit d'Alcanyís que coneixem, ja que el nostre metge també conreava, amb un cert èxit, la poesia. Una mostra d'aquesta s'ha conservat al llibre de *Trobes en llaors de la Verge Maria*, on es recullen els versos del concurs fet per un grup de poetes tardomedievals, en honor de la Mare de Deu.

Com tots els altres «tractats de pesta», l'escrit de Alcanyís està concebut amb un objectiu pràctic. És a dir, de manera que els consells oferts a les seves planes siguin directament i fàcilment intel·ligibles i aplicables per qualsevol persona, sense necessitat de recórrer a massa intermediaris. Per això han d'explicar-se de manera accessible a tothom capaç de llegir-los. Havien de ser, per tant, desproveïts de tot el bagatge retòric i acadèmic, que hagués fet del llibre una obra mèdica docta i erudita, concebuda amb intenció de lluir i demostrar els coneixements de l'autor o destinada als altres metges, a fi d'enriquir o sistematitzar els respectius coneixements sobre la pesta. Aquest gènere d'obres marquen els començaments de la superació de l'òptica individualista de la higiene, representada pels *regimina sanitatis*. El seu model és progressivament incorporat a una nova generació de literatura mèdica, bastida sobre l'enfocament col·lectiu de la salut, destinada a un públic burgès, amb recursos econòmics i una mica instruït. Aquesta instrucció li permetia, almanco, llegir en romanç, ja que no en llatí, que era la llengua culta en que s'escriuïen els llibres intel·lectuals i tècnics de l'època.

El *Regiment* està fet amb un propòsit tant preventiu com curatiu, però orientat sobretot a la prevenció. Els aspectes de més relleu d'ambdues vessants són analitzats a la «Introducció» de l'editor, seguint l'esquema advertit a l'obra. Una primera part d'aquesta comença amb una breu disquisició sobre la naturalesa i procedència de la pesta. Aquí Alcanyís declara la seva creença en la instància Divina com a origen i factor decisor de la persistència de la pesta, amb una concepció clara de la malaltia com a càstig diví pels pecats del subjecte. Ho aprofita per recalcar que la salut de l'ànima està per damunt de la del cos i que ha de procurar-se per la freqüentació dels sagraments de la penitència i eucaristia i amb invocacions religioses a Jesucrist, la Trinitat, la Mare de Déu i sant Sebastià, sant aquest darrer, especialitzat en la protecció contra la pesta. Fins i tot senyala que el cos no pot recobrar la salut, si l'ànima no ha estat primer confortada per un clergue. Tant aquestes invocacions i manifestacions, com el seu glosat en el llibre de *Trobes* marianes, així com la favorable i impròpia digressió que fa sobre el benefici que suposa per la salut espiritual el precepte catòlic de l'abstinència, al capítol del règim preventiu, han estat interpretats com un intent de manifestar, de forma pública, la seva ortodòxia cristiana i alleugerar

o evitar la investigació inquisitorial, sobre ell i la seva dona, com a sospitosos de judaïtzar, possiblement ja encetada quan es publicà el *Regiment*. Exposava també la seva breu i poc clara definició de les teories astrològiques com a alteradores de l'aire i causants de la pesta, encara que més envant les emfatitzarà. Pareix decantar-se per considerar-la facilitada, més que per altre factor, pel *viciós viure* de les gentes, la salut física de les quals es proposa millorar amb les recomanacions que seguidament exposa.

La part preservativa és la més extensa. L'amplitud respon a la condició dels destinataris, als quals es pretén, sobretot, orientar en les actuacions a seguir per protegir-se de la pesta. Amb aquest objectiu es proporcionen instruccions per mantenir una vida adequada, tant des del punt de vista espiritual com del biològic. Aquest darrer està determinat per recomanacions a fi de mantenir les sis coses no naturals en el desitjat terme mitjà (mesotés). Hi destaca la confiança en els propis coneixements i experiència personal, que no dubta en contraposar a la respectada 'autoritat' del metge àrab Rhazès.

La purificació del aire és propugnada mitjançant diverses mesures, com l'eliminació de brutícies dels carrers, el dessecament d'embassaments d'aigua o la prohibició d'accedir a la ciutat persones amb malaltia, sospitoses d'estar-ho o senzillament provinents de llocs on n'hi hagués. Altres consells són perfumar les habitacions, evitant les que hi hagués hagut malalts i els llocs on l'aire no està en bones condicions, com són els pantanosos. En el cas del menjar i beure, recomana aliments de fàcil digestió, prescindint dels que poguessin causar superfluïtats indesitjablement perilloses i fossen susceptibles d'alterar el cercat equilibri complexional. Una de les maneres de corregir aquests possibles i inevitables inconvenients és consumir els aliments de risc adicionant-los certes salses, espècies o condiments, com el vinagre, considerats compensadors de la seva nocivitat. Al capítol del dormir i vetllar, destaca la recomanació especial sobre la postura que s'ha de tenir en dormir, a fi de que l'estómac aprofiti la calor del fetge per fer el millor possible la «primera digestió». En parlar sobre l'exercici i el repòs recomana evitar exercicis violents, que considera perillosos per la salut i facilitadors de la difusió de l'epidèmia pel pantaix que produeixen. S'inclina pels exercicis moderats, mostrant-se en aquest sentit partidari de l'opinió de Gentile da Foligno i en contra dels mestres de la Facultat de Medicina de París. Els accidents de l'ànima són estimats com a encaientadors o refredadors del cos, recomanant-se just els que reforcin la calor natural del cos. Insinua també com la suggestió pot influir en l'equilibri humoral, apuntant sobre això una opinió favorable al platonisme i compartida per bona part dels metges del seu temps. Finalment, en parlar de repleció i buidament, torna a insistir a evitar aliments que es puguin corrompre amb facilitat, recomanant evacuar el ventre regularment, de forma natural o induïda medicinalment, per evitar superfluïtats inconvenients, raó per la qual insisteix també a abstenir-se de fer menjades copioses, aquells que ho solen fer.

L'apartat anterior és completat pel text que es dedica als antidòts. Aquest prestigiats medicaments, entre els quals es comptaven la totpoderosa triaca i el mitridat, eren considerats capaços de combatre qualsevol verí. El seu ús en el cas de la pesta, malaltia verinosa per excel·lència, estava més que justificat. Ambdós varen ser molt apreciats per Avicenna, cap visible del galleanisme arabitzat, moviment intel·lectual al qual pareix manifesta l'adhesió d'Alcanyís. Els autors anomenats en el text semblen confirmar així mateix la concepció de l'obra des dels pressuposts intel·lectuals d'aquesta corrent, quedant un poc a l'aire les al·lusions a la *scola nostra*, *los antichs philòsophis* i el *famós doctor nostre*, que segons reconeix l'editor no permeten matisar aquest tret.

El regiment curatiu figura a la darrera part de l'escrit. Està dividit en remeis dietètics, medicinals i quirúrgics. Els primers estan organitzats entorn de tres de les sis coses no naturals: aire i ambient, menjar i beures i repleció i buidament. Els remeis medicinals es basen en els purgants, els cordials i les preparacions contra els cucs. Així com els primers eren destinats a eliminar les superfluïtats estimades susceptibles de corrupció i de facilitar la malaltia, amb els cordials es pretenia reforçar el cor, òrgan que resultava perillosament afectat en les malalties greus, com ho era la pesta. La cirurgia és l'apartat darrer del *Regiment*. Està destinada, com era la seva competència, a tractar lesions externes, com s'hi consideraven els *bubons o vèrtoles* i els *àntrechs carvoncles e altres pústules o exidures malignes*. En tots aquests casos, la finalitat de la intervenció és l'evacuació o eliminació de la matèria patològica. Podia optar-se per un recurs tòpic que l'allunyàs dels òrgans (membres) principals o l'obertura per cauteri o

llanceta. Un segon grup, manco detallat, es limita a anomenar, sense gaire detalls, alguns recursos eva-
cuatives com són la sagnia o altres consemblants, que s'ha entès com una mesura per evitar que fossen
aplicades per algú sense la qualificació necessària.

El text crític de l'opuscle reposa sobre els tres únics exemplars, dos a la Península i un als Estats
Units, que es conserven de l'obra. Tots tres són descrits acuradament, destacant-ne les anotacions margi-
nals i peculiaritats de cadascun. Arrizabalaga també ha tengut presents les diverses transcripcions i edici-
ons que se n'han fet. A més de les nombroses notes a peu de plana, l'edició disposa d'una àmplia biblio-
grafia i tres índexs terminològics, molt complets i útils, a través dels quals resulta molt fàcil cercar el
significat dels mots tècnics i més poc habituals actualment, que apareixen a les planes del llibre d'Alcanyís.
El primer és sobre els termes mèdics, de filosofia natural i teologia. El segon és referent als aliments, con-
diments i medicaments, mentre que el tercer reuneix els termes toponomàstics. Hi ha també un glossari
que complementa les notes i on s'explica, de forma resumida i precisa, alguns dels termes i les expressi-
ons més poc conegudes que figuren en el text, d'acord amb diversos repertoris de vocabulari.

La utilització correcta dels materials i fonts disponibles, tant primàries com noves, completades
amb significats materials secundaris, ha permès bastir una nova i modèlica edició d'un text científic
medieval. La revisió de la biografia d'Alcanyís, la curiosa identificació dels seus llibres que hem pogut
conèixer, feta amb la col·laboració de Lluís Cifuentes i Comamala, així com la detecció de diversos trets
i peculiaritats als seus escrits i actuacions, han proporcionat una nova llum sobre la formació i persona-
litat intel·lectual de l'autor del *Regiment*. La publicació d'aquesta edició aporta una nova fita per al
coneixement de les obres dedicades a combatre, amb les migrades forces d'aquells temps, el temut
flagell de la pesta als anys de la Baixa Edat Mitjana. Permet col·locar plenament aquesta primerenca
obra de la medicina catalana al lloc honorable que mereix ocupar. Les seves planes són ara més acces-
sibles, no tan sols pels filòlegs, els metges o els historiadors, sinó també per a qualsevol persona que
vulgui saber més sobre com era i com pogué enfrontar-se la nostra societat medieval amb un dels esde-
veniments més desastrosos de la seva història.